

Князєв С. М.,

кандидат юридичних наук, здобувач
Національної академії внутрішніх справ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНОЇ РОБОТИ У ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ

Аналіз наукових джерел, присвячених дослідженню особливостей переходу від радянської до європейської моделі регулювання таємного слідства та реформування системи негласного розслідування, дозволив виокремити низку проблемних аспектів, якими, на думку вчених, характеризується така трансформація. Пропонуємо розглянути їх більш детально, апелюючи до міжнародного досвіду їх вирішення.

Згідно з кодексами всіх пострадянських країн, негласні дії можуть здійснюватися лише у провадженнях про тяжкі та особливо тяжкі злочини. Водночас матеріальні кримінальні закони містять десятки складів злочинів, які можуть визнаватися одночасно і нетяжкими, і тяжкими.

Для уникнення таких ситуацій у кримінальному законі деякі науковці пропонують класифікувати (розбити на категорії) усі види покарань на тяжкі та особливо тяжкі злочини. На їх думку, це потрібно зробити таким чином, щоб кожне злочинне діяння могло однозначно визначатися як середньої тяжкості, тяжкий або особливо тяжкий злочин [1, с. 11].

Пропонуємо звернутися до міжнародного досвіду урегулювання цього питання. У Німеччині, наприклад, у § 100а КПК ФРН передбачено здійснення контролю та запису телекомунікації без відома зацікавлених осіб за наявності таких умов: певними фактами обґрунтовується підозра, що особа як виконавець чи співучасник вчинила передбачене у абз. 2 §100а КПК ФРН кримінально каране діяння або у випадках, коли замах є кримінально караним, намагалась вчинити злочин або готувалась до його вчинення; діяння є тяжким, а дослідження обставин справи або встановлення місця перебування обвинуваченого іншим способом було би неможливим або суттєво ускладненим. У §§110а–110с КПК ФРН чітко визначено злочини, під час розслідування яких можуть використовуватись негласні співробітники: у сфері незаконного обігу наркотиків або зброї, фальшивомонетництва або підроблення цінних паперів, національної

безпеки, учинені з корисливою метою або професійними злочинцями і членами банди.

Обмежений обсяг застосування спеціальних слідчих дій у цьому сенсі встановлено і процесуальним законодавством Франції. Так, поліцейський агент може залучатися лише для розслідування злочинів, пов'язаних з організованими групами, наркотрафіком і деяких злочинів, що стосуються нараження на небезпеку неповнолітніх і торгівлі людьми. У законодавстві Австрії виїмка кореспонденції допустима за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні обвинуваченим конкретного злочину, або він був затриманий чи тримається під вартою за рішенням суду. Зазначена слідча дія може проводитись у разі вчинення обвинуваченим умисних злочинів, покарання за вчинення якого може бути призначено у вигляді позбавлення волі на строк понад рік. Водночас для здійснення моніторингу банківських операцій необхідна причетність особи до вчинення злочину, який підслідний земельному суду (Landesgericht) [2, с. 55–57].

Аналіз процесуального законодавства країн свідчить про те, що проведення спеціальних (таємних) слідчих дій є вимушеним заходом і виправдане лише тоді, коли неможливо або надто складно отримати необхідну інформацію в інший спосіб. Очевидним є й те, що, незважаючи на відсутність у законодавстві країн чіткої прив'язки негласних слідчих дій до конкретних складів злочинів, їх проведення пов'язане з розслідуванням тяжких та особливо тяжких злочинних діянь.

Наступною проблемою, про яку зазначають учені-процесуалісти, характеризуючи період реформування радянської моделі регулювання таємного слідства, є поєднання на практиці окремих гласних і негласних дій. Наприклад, для отримання інформації про з'єднання абонентів по телефону (часу, тривалості, номерів телефонів тощо) прокурори звертаються до слідчих суддів з клопотанням про доступ до документів, які зберігаються в певній телефонній компанії (гласний захід забезпечення кримінального провадження), хоча повинні звертатися в порядку, передбаченому для проведення негласних слідчих (розшукових) дій у вигляді зняття інформації з телекомунікаційних мереж. Відмінність полягає в тому, що при втручанні у приватне спілкування передбачені суворіші гарантії: санкції надаються тільки у провадженнях щодо тяжких і особливо тяжких злочинів. Таким чином, сторона обвинувачення

незаконно обирає менш обтяжливий для неї спосіб отримання таємної інформації. Для вирішення даної проблеми в кримінально-процесуальних законах, А Банчук пропонує встановити заборону на доступ у порядку відкритих судових процедур до документів, які містять інформацію про приватне спілкування осіб [1, с. 11].

Р. С. Тагієв звертає увагу на те, що при уважному вивченні відповідних параграфів КПК ФРН виявляється цікава особливість: німецький законодавець не проводить чіткої межі між власне оперативно-розшуковими заходами і слідчою дією. При цьому автор апелює до § 100-а КПК ФРН, у якому наводяться підстави для контролю телефонних переговорів. Науковець акцентує, що назвати перелік цих підстав вичерпним навряд чи можливо, оскільки саме формулювання норми передбачає неоднозначне тлумачення. Крім того, практично не обмежено і коло осіб, щодо яких може бути прийнято рішення про прослуховування телефонних переговорів. В Австрії гласний чи негласний статус окремих слідчих дій також є певною мірою варіативним. Так, підставами для проведення заходу з контролю (спостереження) за передачею інформації, передбачені § 149-а розділу V КПК Республіки Австрія у загальному випадку традиційні і включають у себе розкриття кримінально караного діяння, покарання за вчинення якого може бути призначено у вигляді позбавлення волі на строк понад рік, а також намір сприяти розкриттю умисно вчиненого кримінально караного діяння. І якщо перша з наведених підстав повністю знаходиться в кримінально-процесуальному полі, то друга, все ж таки, тяжіє до сфери ОРД [3, с. 99–100].

Відтак, аналіз законодавчої регламентації проведення гласних та негласних дій у зазначеному аспекті надає можливість дійти висновку про те, що статус слідчих дій у переважній більшості держав є динамічним і залежить як від особливостей національного законодавства, так і від умов конкретного провадження та рішення, яке прийме особа, що проводить розслідування.

Проблемним у наукових джерелах також визнається остаточне вирішення питання щодо можливості використання результатів негласних слідчих дій як доказів у кримінальному провадженні. Результати негласної діяльності відповідно до законодавства інших країн також зазвичай мають подвійну природу: з одного боку – процесуальну, тобто виступають як докази у кримінальних справах, а з іншого – оперативно-розшукову, тобто слугують підставою для

можливого кримінального переслідування особи, але з перспективою їх подальшого використання як доказів. Дане положення, зокрема, зафіксовано у § 149-ж розділу VI КПК Австрії щодо матеріалів контролю (спостереження) за передачею інформації засобами зв'язку [3, с. 100].

У США докази, отримані у законний спосіб шляхом прослуховування телефонних розмов, їхнього запису зі згоди однієї із сторін, відеозйомки чи проведення зустрічей за участі оперативного агента є допустимими у федеральному суді за умови, що вони були отримані відповідності до закону і за умови дотримання Федеральних правил збору, дослідження та оцінки доказів [4, с. 91].

Результати негласної слідчої діяльності за законодавством більшості країн виступають як докази під час судового розгляду за умови чіткого дотримання норм закону у процесі їх отримання.

Таким чином, на підставі аналізу правових положень зарубіжних країн щодо використання результатів негласної роботи у процесі доказування у кримінальних провадженнях та його співвіднесення з нормами вітчизняного законодавства, можемо констатувати, що суттєву їх частину імplementовано при розробленні нового КПК України. Відтак, нині чине кримінальне процесуальне законодавство України значною узгоджується з європейськими підходами і міжнародними стандартами регламентації кримінально-процесуальних правовідносин. У процесі дослідження виявлено багато спільних рис у методологічних підходах та напрямках введення результатів негласної роботи у кримінальний процес, а також у системах контролю за дотриманням конституційних прав і свобод людини під час здійснення негласних слідчих дій на стадії досудового розслідування. Водночас, вивчення досвіду окремих зарубіжних країн щодо певних аспектів процедури здійснення та використання результатів проведення таємних слідчих дій є, безперечно, корисним та може бути використаний під час розроблення шляхів розв'язання проблем, що виникають у процесі реалізації аналогічного напрямку процесуальної діяльності у вітчизняній правозастосовній практиці.

Список використаних джерел

1. Банчук А. Правовое регулирование специальных (тайных) следственных действий в постсоветских странах: аналитический обзор. Бишкек, 2014. 84 с. С. 11.
2. Савченко А. В., Матвійчук В. В., Никифорчук Д. Й, Співак В. М. Міжнародний досвід використання агентури правоохоронними

органами держав Європи та США: навч. посіб. / за заг. ред. Я. Ю. Кондратьєва. Київ, 2005. С. 55–57.

3. Тагієв Р. С. Зарубіжний досвід проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2015. Вип. 13(2). С. 98–101.

4. Сюзан М. Ринглер. Как предъявить обвинения высокопоставленным чиновникам: Практические соображения американского прокурора. Чистые руки. Москва, 2000. № 4. С. 89–93.

Ковальова Т. О.,

кандидат філологічних наук, доцент,
Національна академія внутрішніх справ

ПРО ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ

В умовах сьогодення актуальним питанням постає організація дистанційного навчання майбутніх правоохоронців іноземної мови. При плануванні такого навчання необхідно взяти до уваги певні моменти.

Сьогодні є дуже популярним серед викладачів використання усіляких он-лайн платформ для навчання. Дійсно, якщо необхідно опрацювати матеріал, наприклад, для читання, то можна скористатися платформами для відеоконференцій, наприклад Zoom, Skype та аналогічними, в яких є опція «поділитись інформацією з екрану», тобто викладач на своєму комп'ютері відкриває необхідний файл з текстом та вправи до нього та роздає ці матеріали слухачам, які вони в режимі реального часу опрацьовують. Так само можна ділитися аудіофайлами. Проте цей варіант більш підходить до цивільних слухачів. При навчанні курсантів треба брати до уваги те, що не всі з них зможуть опрацьовувати матеріал у визначений викладачем або розкладом час, оскільки курсантів зазвичай залучають до несення служби, або через велику завантаженість мереж можуть бути перебої із інтернет-зв'язком, і т.д. Тому, на наш погляд, більш ефективним при роботі із зазначеною категорією слухачів є варіант, коли курсант може мати доступ до матеріалу, який необхідно опрацювати, в будь-який вільний для нього час. Дистанційні курси зі всіх дисциплін, розроблені в НАВС, надають таку можливість. Хоча в деяких випадках викладач може побачити необхідність доповнити запропонований матеріал або додати нові тексти чи завдання, якщо були зміни у тематичних планах